Isegi kesklinnas täitis prügi ning mustus uule, suurem osa maju ja avalikke ehitisi seisis varemeis, sead jooksid hoolimata kõigist rae sundmäärusist uulidel vabalt ringi, nii et, Sahmeni sõnade järgi aastast 1750, „die Wege und Strassen nicht ohne grossen Ekel betreten werden können". Juba 1723. a. määruse järgi tulid kõik õlgkatused teiste, vähem tule-hädaohtlikkude vastu ümber vahetada, kuid veel paarkümmend aastat hiljemini ei olnud nad täiesti kadunud. Sääraseis tingimusis tegid tulikahjud sageli hävitustööd. 16. V. 1755. a. hävitas suurim neist Tartu eeslinnades tervelt 65 maja. 1726. a. rae poolt maksmapandud Feuerordnung, mida hiljemini mitmel puhul uuendati ja täiendati, ei annud linna vaesuse ja elanikkude loiduse tõttu soovitavaid tagajärgi.

XVIII aastasaja esimesel poolel tekkisid Tartu rahvastiku koosseisus suured muutused. Pooled Venemaale saadetud kodanikest ei olnud enam kodulinna tagasi tulnud. Et nende asemele väljastpoolt sisse valgusid hoopis uued elemendid, siis kasvas rahvastiku arv võrdlemisi jõudsasti ja tõusis käesoleva perioodi lõpul isegi suuremaks, kui see oli olnud aastail enne Põhjasõda. Kaugeltki kõik juurdetulijad ei pääsenud kodanikkonna liikmeiks, sest ka nüüd oli kodanikuõiguse omandamine suurte raskustega seotud. Kodanikeks võeti vastu ainult saksa rahvusest isikuid: „in der Stadt ist die Bürgerschaft teutscher Nation, und werden auch keine andere zum Bürgerrecht gelassen" [1]). 40-dail aastail hakati Suurde Gildi astuda soovijailt teiste tingimuste kõrval nõudma, et nad ka majaomanikud peavad olema. Kindralkuberner krahv de Lacy resolutsiooni põhjal 18. VIII. 1744. a. võisid käsitöölistest kodanikuõigused omandada ainult need, kes juba ennemalt meistri-õiguse saanud. Selle tõttu ei osuta kodanikkude arvu kasvamine eriliselt suurt tõusu: 1721.—1761. a. said kodanikeks umbes 400 isikut, s. t. keskmiselt 10 isikut aastas. Kodanikuraha võeti Suurde Gildi astujailt tavaliselt 8, Väikesesse Gildi astujailt 6 rubla. Varemail ajul oli kodanikel keelatud eeslinnades endale „kodanlist peatoidust" hankida. Et nüüd suurem osa kodanikest asus just eeslinnades, ei olnud neis elutsemine enam takistuseks kodanikuõiguste omandamisel. Kodanikkond jagunes endiselt Suureks (Maarja) ja Väikeseks (Antoniuse) Gildiks ja omas üldjoontes endist korraldust. Uuendusist võiks mainida, et gildide juhtivaile oldermannidele aastast 1739 peale hakati kindlat aastapalka maksma. Sinnamaani ei olnud nad rahalist tasu saanud, vaid ainult „Ehrenwein'i". Kindralkuberneri käsul oli raad nüüd sunnitud oldermannide palvele vastu tulema, määrates Suure Gildi juhtivale oldermannile aastapalgaks 20 riigitaalrit (= 16 rubla) ja Väikese Gildi omale 10 riigitaalrit (= 8 rubla). Kodanikkude Venemaalt tagasi tuleku järgi restitueeriti varssi ka Mustpeade organisatsioon, kelle šraagi keisrinna Eliisabet a. 1742 kinnitas. Šraagi põhjal võisid ainult kaupmeeste sellid mustpeadeks saada. Et neid sundida seda tegema, pani raad a. 1755 määruse maksma, mille järgi neid kaupmehe-selle, kes polnud ühingu liikmed, kodanikeks vastu ei võetud. — Ka XVIII sajandi esimesel poolel valitsesid gildide vahel teravad tülid õllepruulimise ja viinapõletamise õiguse pärast. A. 1734 ja 1735 otsustas raad, et see õigus endiselt peab jääma Suure Gildi privileegiumiks; Väikese Gildi liikmeile lubati ainult neli korda aastas enda tarvete rahuldamiseks pruulida. Erandid sellest reeglist olid lubatud pulmade, matuste ja teiste sääraste pidude puhul.

Sakslaste kõrval kasvas jõudsasti venelaste arv, kuid viimased ei kuulunud Tartu kodanikkonda. Vene riigi alla saamine hõlbustas märksa Vene kaupmeeste,

1) Sahmen, Tartu linna kirjeldus, Missivbuch, 1764.



Tartu, lk. 105